

célját, a könyv németül nem jelenhetett meg, és Spiró nem kaphatta meg a lengyelországi ösztöndíjat. Ugyanakkor a magyar vezetés is rendkívül érzékenyen reagált Wojciech Żukrowski 1966-ban kiadott *Kötéblák* című regényére. A probléma nem csupán az volt, hogy az író a 10 évvel korábbi magyar események kapcsán a magyar vezetők szerint „kompromittáló módon” írt a delhi nagykövetség magyar diplomatáinak magatartásáról, még csak nem is az, ahogyan Kádár 1956 őszi dilemmáit boncolgatta. A magyar vezetés sokkal inkább azt kifogásolta, és amiatt tiltakozott, hogy ezt a forradalom leverésének 10. évfordulójára időzítve egy baráti országban tették úgy, hogy a kifogásolt könyvet a lengyel Nemzetvédelmi Minisztérium kiadója jelentette meg.

Az olvasó szerencséjére a kötet összeállítója nem hódol a forráskiadásban egyre divatosabbá váló sajnálatos tendenciának, miszerint elegendő, ha az iratok „beszélnek”. A kötet jól jegyeztelt, a dokumentumok végén található legenda pedig újabb információkat ad a tárgyalások körülményeiről, egy-egy felvetett kérdés további sorsáról. A kötethez névmutató is kapcsolódik, ami ilyen nagy terjedelmű köteteknél nélkülözhetetlen.

Baráth Magdolna

Ö. Kovács József

VIDÉKI MAGYARORSZÁG 1945–1970

Dokumentumok földről, hatalomról, emberi sorsokról

Balassi-Korall, Budapest, 2015. 712 o.

Három évvel a harmadik kollektivizálási hullámról szóló testes monográfiája (Ö. Kovács József: *A paraszti társadalom felszámolása a kommunista diktatúrában 1945–1965. A vidéki Magyarország politikai társadalomtörténete 1945–1965.* Korall, Budapest, 2012.) megjelenését követően a hazai társadalomtörténet-írás ismert képviselője részben új kötettel lépett elő. Úgy döntött, hogy a kitartó kutatómunkája során összegyűjtött forrásokból válogatást készít, mintegy kiegészítve a korábbi összefoglaló munkát. E lépése régi és legitim történetírói eljárás. Az viszont felettébb szokatlan, hogy nem szerkesztőként és a bevezető tanulmány írójaként tünteti fel magát, hanem szerzőként, mintha újabb önálló értekezéssel találkozhatna az olvasó.

A könyv bevezető tanulmánya (A kommunista diktatúra történeti forrásai és olvasatai 29–55. o.) sok fontos és előremutató megállapítást tartalmaz, amelyeket nem csupán a kollektivizálás, tágabb értelemben véve az 1945 utáni agrártörténet, hanem az államszocialista korszak egészét vizsgálóknak érdemes megszívelniük. A különböző forrástípusok megbízhatóságáról és értelmezési korlátairól, a traumatizált, elfojtott élményekről, a lokális nézőpont fontosságáról szóló érvek szerencsére egyre jobban beépülnek a honi történetírói gyakorlatba. Ö. Kovács József korábbi monográfiájának és jelen forrásgyűjteménynek legnagyobb erénye, a források hazai mezőnyben példátlanul széles körű válogatásán (19 megyei és 2 országos levéltár kollektivizálására vonatkozó iratait nézte át) túl az, hogy meggyőzően érvel a harmadik téveszesítési hullám (1959–1961) új nézőpontú megközelítése mellett. A két legfontosabb állítása közül az első az, hogy e folyamat során az erőszak, legyen az verbális vagy fizikai, jóval nagyobb szerepet játszott a parasztság termelészövetkezetekbe kényszerítésében, mint ahogy korábban gondoltuk. Ezen túl pedig a kollektivizálás az egész társadalmat átható és átjáró folyamat volt, amely nem korlátozódott a hatalom bizonyos végrehajtó szervei és a parasztság közötti szűk interakcióra, hanem jóval szélesebb kört ölelt fel. Éppen ezért a kollektivizálás nem pusztán agrártörténeti, nem is csak gazdaság-, hanem egyház-, sőt oktatástörténeti esemény is. Éppen ezért nem csupán a szó szoros értelmében vett agitátorok, hanem a pártapparátus, az állambiztonság, a bírói és ügyészi szervek szerepét is vizsgálni kell, hogy a folyamat egészét megérthessük. Ezt a megközelítési módot nevezi Ö. Kovács József a kollektivizálás társadalmiasításának. Maga a szó kissé nyakatekert és meszterkelt, a több elemből álló körülírás szerencsésebb lenne, de a folyamat valódi jellemzőit jól fogja össze. Ezeket túl gyakran hangsúlyozza a szerző azt is, hogy nincs egyetlen történet, nagyon fontosok a helyi viszonyok, amelyek nagyon sokszor árnyalták, módosították a közkeletű felfogást.

Ha Ö. Kovács József megmaradt volna e szűkebb témánál és kötetének azt a címet adta volna, hogy *Források a harmadik kollektivizálási hullámról*, akkor a kritikai megjegyzések java részét el lehetne hagynom. Sajnos azonban nem ez történt és a rossz, a kötet anyagát eléggé hiányosan lefedő cím önmagában is számos probléma forrása. Először is az utolsó dokumentum

1969-ből származik, ami ugyan apróság, az viszont nagyobb gond, hogy nem derül ki a záró évszám mennyiben és miért korszakhatár a vidéki magyar társadalom történetében. Ráadásul azt sem definiálja a szerző mit ért vidéki Magyarország alatt. Bár a közölt dokumentumokból kiderül, hogy elsősorban a parasztságot, némileg tágabban a falusi társadalmat mutatja be, mégis hiányérzetünk támad. Az ipari munkásságról, az értelmiség rétegeiről, a státuszát veszített polgárságról, a pártállami bürokratikus apparátus tagjairól nem esik szó, illetve csak közvetetten, a termelőszövetkezetek ügyeihez kapcsolódva. Szűkebb, feszesebb, a tárgyhoz jobban illő címet kellett volna választani.

A szerző 360 forrást közölt, négy nagyobb témakörbe rendezve. A források köre rendkívül széles körű és változatos: párttestületi jegyzőkönyvek, hivatalos minisztériumi jelentések, titkos-szolgálati összefoglalók, közhatalmat gyakorló személyek és egyszerű állampolgárok által írott levelek egyaránt megtalálhatók a kötetben. A szerkesztés igen komoly hibái ellenére a témával foglalkozó szakemberek számára akad néhány olyan jelenség, amelyet ügyesen és alaposan világított meg a szerző. Így például több forrás is érzékelteti, hogy elérkezett az ideje az 1945-ös földreform újragondolásának, mivel számos olyan problematikus eleme volt a folyamatnak, amelyről korábban nem, vagy csak érintőlegesen esett szó. Ezt példázza az a Vas megyei történet, amikor egy ellenállási érdemei okán mentesített, a helyi közösség által tisztelt személy nem kapta vissza az ő jogosan megillető földbirtokot (192–197. o.). Azonban a jól kiválasztott forráshoz sajnos vaskos tévedések is társulnak. A 82. oldalon lévő 2. lábjegyzetben azt olvashatjuk, hogy a kulákok likvidálása már 1945-ben megkezdődött, mert már ekkor elvették a vagyonos parasztok földjét. Ez egyszerűen nem igaz, s ezt nem csupán a földosztás szülő tekintélyes szakirodalom igazolja, hanem az a dokumentum is, amelyet Ö. Kovács József közölt három oldallal később: ebben egy 172 katasztrális holddal rendelkező gazda 1949-es jogfosztásáról esik szó. A kötet jobban sikerült részei közé sorolhatók aoteles és helyben lakó gazdák ellentéteit, az 1957–58 földrendezés anomáliáit, a termelőszövetkezeteken belüli korrupciót vagy a kétlakiak nehézségeit bemutató részek.

Természetesen ezeken túl is vannak fontos, az erőszakot egészen megrázóan dokumentáló források is, így például a Veszprém megyei Zalagyömörőn vagy a Borsod megyei Zalkodon történt brutális kínzásról, verésről szóló történetek. Ezeket a dokumentumokat korábbi monográfiája függelékében egyszer már publikálta a szerző. (Ö. Kovács i. m. 477–508.) Viszont a másodközlés tényéről sajnos nem értesül az olvasó.

Mint az eddigi leírtakból is kitűnik, a kötetnek számos fogyatéka van, amelyek igen jelentős része minden bizonnyal kiküszöbölhető lett volna, ha a szakmai lektorálás és nyelvi-stilisztikai szerkesztés nem marad el. Erre azonban nem került sor és ennek hiányában nagyon problematikus munka került az olvasók kezébe. Először is feltűnő az a nyelvi igénytelenség, pongyolaság, zavarosság, amely az Ö. Kovács József által írott szövegeket jellemzi. Ennek érzékeltetésére hadd hozzak néhány példát a kötet 65–69. oldalain található rövid kronológiából: „Folytatják a kényszermunkára való elhurcolásokat.”; „A »demokratikus államrend és köztársaság büntetőjogi védelméről szóló« törvényjavaslat (VII. tc.) elfogadása, a koncepciók perok hivatkozási alapja.”; „A civil társadalom radikálisan szétesik.”; „Hatályba lép a bankok államosításának törvénye.”; „Májusban 11 gépállomás létezik az országban.” „megműveltek nyilvánított területek”. Vagy különösen érdekes az alábbi meghatározás: „1951. szeptember 6. Kommunista párti (MDP PB) határozat a »kulákok« elleni politikáról.” Ez a mondat nyelvi szempontból rendben van, csupán furán hat, hiszen ebben a formában azt jelenti, mintha az MDP egy lett volna a működő pártok közül. Természetesen nem a recensben rejtőző nyelvőr okvetlenkedik, nem csupán az igényes és szép kifejezésekről van szó, hanem többről is. Egy olyan munkában, amely a többek között a diktatúra nyelvhasználatát mutatja be és nagyon helyesen hangsúlyozza a gondos elemzés, a manipulált, mesterséges nyelv dekódolásának fontosságát, nem fogadható el semmilyen homályos, pontatlan, értelmetlen megfogalmazás.

Sajnos a nyelvi pontatlanság és homályosság a fejezetek címében is tükröződik. A rendkívül eltérő hosszúságú fejezetek szervező elve homályban marad. Nem egészen derül ki, hogy miért került egyik vagy másik forrás ide vagy oda. Érdekes lett volna megtudunk, hogy mit ért Ö. Kovács József „individualizált osztályharcon” vagy a „kollektív üzeformák millióin”. Ezekhez képest a kötet legterjedelmesebb fejezete (190–537.o.) a kissé semmitmondó „Levelek, levelezések” címet kapta, ami eléggé suta meghatározás. Arra számíthatnánk, hogy magánszemélyek és politikások személyes leveleivel találkozunk, ehhez képest ugyanúgy ömlesztve vannak a források mint a többi nagy fejezetben: hivatalos pártiratok vagy állambiztonsági összefoglalók éppen úgy levélnek minősülnek, mint a Szabad Föld szerkesztőségének vagy egy befolyásos pártvezetőnek küldött magánlevelek.

Nagyban segítette volna közölt szövegek értelmezését a korszak agrártörténetéről — mert mégiscsak ez a kötet szorosan vett tárgya — szóló korrekt és szabatos áttekintés. Ettől azonban eltekintett Ö. Kovács, csupán egy rövid kronológiát közöl, amely azonban nem pótolhatja a hiányzó tanulmányt. (Ráadásul még a kronológiába is csúsztak hibák, így például kimaradt, hogy az új gazdasági mechanizmus intézkedéseit az agráriumban már 1966-ban életbe léptették, hogy teszteljék a reformok hatását.) Egy ilyen áttekintést nem lehet elhagyni, hiszen akkor nem értjük meg azokat a dokumentumokat, amelyek valóban a XX. század legnagyobb horderejű társadalomtörténeti változását, a hagyományos paraszti társadalom megszűnését mutatják be. Annál is inkább sajnálatos ezen rövid összefoglaló hiánya, mert tavaly látott napvilágot az a kelet-európai kollektivizálásokról szóló mintaszerű tanulmányokban feldolgozó kötet, melynek egyik szerzője éppen Ö. Kovács József volt. (*The Collectivization of Agriculture in Communist Eastern Europe. Comparison and Entanglements*. Ed.: Constantin Ioradachi and Arnd Bauerkämper. CEU Press, Budapest – New York, 2014.) Az itt olvasható 30–40 oldalas írások bármelyike beilleszthető lenne a lengyel, a román vagy a bolgár paraszti társadalom átalakulását bemutató forráskiadványba, ezért is nehezen érthető, hogy a magyar változathoz miért hiányzik.

Persze e bevezető összegzés hiányán nem csodálkozhatunk, hiszen a szerző alapvetése szerint: „A szovjet típusú diktatúrák történetét, vagyis egyáltalán a szocialista projektet illetően is igazából nem az a kérdés, hogy mi történt, hanem az hogy miképpen történhetett meg.” (40. o.) Mielőtt mosoly fakadna az arcunkra, szögezzük le: a kötet összeállítója súlyosan téved, ha úgy véli a társadalom történetének vizsgálata során mellőzhető a köztörténet és/vagy politikatörténet alapos ismerete. Elég azokra a kollégáira hivatkoznunk, akár Gyáni Gáborra vagy Valuch Tiborra, akik a két háború vagy a szocialista korszak magyar társadalmáról fontos kötetek sorát publikálták. (*Gyáni Gábor: Mindennapi élet Horthy Miklós korában* Corvina, Budapest, 2006. és *Valuch Tibor: Mindennapi élet Kádár János korában* Corvina, Budapest, 2006.) Hajnal István híres formulájából, amely a szociológia és a történettudomány szükségszerű találkozásáról és együttes műveléséről szól, sem következik az a fajta igénytelenség és tudáshiány, amely a köztörténetet illetően számos ponton megragadható. Sajnos újból ki kell mondanunk azt a kissé talán lapos ismeretelméleti közhelyet, hogy a tárgy ismerete nem nélkülözhető az alapos kritikához. Még a kommunista diktatúra történetének elemzésekor sem, mivel ennek hiányában rendkívül leegyszerűsített, a kérdéseket lehetőleg nélkülöző történelemszemlélet lesz a végeredmény.

Ezen állításaim alátámasztására szeretnék jó néhány példát felsorakoztatni, amelyek azonban közel sem adnak teljes áttekintést. Az első és talán a legfontosabb probléma az, hogy a szerző a címmel ellentétben nagyon erőteljesen az 1957 és 1962 közötti időszakra összpontosít: a közölt 360 forrásból 273 erre az időszakra vonatkozik. Olyan fontos társadalomtörténeti események, mint az 1945-ös földreform, az 1948-ban induló első kollektivizálási hullám, a korai tagosítások, a mezőgazdasági terménybeszolgáltatás ügye, a kulákperek és kitelepítések, a második kollektivizálási hullám 1955–56-ban, vagy az 1964-től lassacskán, majd 1966-ból pedig rendszerszerűen kibontakozó intézményi reformok és az azokra adott paraszti reakciók alig néhány forrás erejéig, vagy egyáltalán nem szerepelnek a kötetben. Szinte teljes egészében kimarad a paraszti társadalom és az 1956-os forradalom, illetve az azt követő megtorlás vizsgálata. Ilyen alapvető hiátusok mellett hogyan beszélhetnénk reprezentativitásról? Ezen túl az 1957 és 1962 közötti időszak is erősen elnagyolt: az olvasó például semmit sem tud meg a pártvezetésen belüli komoly vitákról, vagy arról, hogy miért maradtak és szerveződtek újjá téveszek 1956-ot követően. Szerencsére néhány forrásban felbukkannak a tehetős parasztemberek vagy középparasztok által vezetett téveszek, s ez máris módosítja az egysíkú képet.

A kötet szerkesztője számos esetben vétett szövegértelmezési hibákat, akár nemtörődömségből, akár azért, nem akart/tudott a kiválasztott forrásokkal megbirkózni. Az elsőként publikált dokumentum (75. o.) címe így szól: „Feljelentési jegyzőkönyv az L.J.-nek tulajdonított kommunistaellenes kijelentésről”. A nem egészen hét sorból álló szövegben viszont az alábbi szerepel: „1947. január 20-án megjelent L.J. szikszói lakos, előadja az alábbiakat: B.S. szikszói lakos gőzmalmi alkalmazott özv. N.I.-né lakásán az alábbi kijelentést tette: »Én is beállok kommunistának, mert a kommunistának lehet lopni, rabolni... De nemsokára lesz kommunizmus.«” Vagyis a címben szereplő állítással szemben arról van szó, hogy L.J. feljelentette B.S-t, mivel kommunistaellenes kijelentéseket tulajdonított neki. Egy másik helyen pedig azt olvashatjuk, hogy Keserű (helyesen Keserű) János levelet írt Czinege Lajosnak, az MSZMP Szolnok megyei titkárnak jászárokszállási párttagok névtelen bejelentésével kapcsolatban. (276–277. o.) Már a szöveget olvasva is elég furcsa, hogy a központi pártapparátusban dolgozó Keserű egészen apró részletekben

is tájékozott és ezeket az értesüléseit megosztja a helyben élő Czinegével. De a szöveg végén kiderül miről is van szó: „Az *iratra ráírva*: Nádas e! alkalomadtán nézz körül Te is Járokszálláson (sajnos nem tudom, hogy ez elírás-e vagy így szerepel-e az eredetiben, mivel itt is, mint számos más helyen nem tett Ö. Kovács József a forrásközlési sztenderdnek megfelelő magyarázó lábjegyzetet), hogy valóban ilyen egyszerű-e a helyzet a községben? Keserü XII/2.” Megoldódott a rejtély: a levelet a címben szereplő állítással szemben Czinege írta Keserűnek, s az utóbbi érezte, hogy nem lehet olyan rózsás a helyzet a térségben, mint ahogy a megyei párttitkár állítja, ezért is utasította munkatársát, hogy ha lesz rá módja, tájékozódjon. Bár az is lehet, hogy igaz a cím, csak Keserű János tudathasadásban szenvedett és a saját maga által írt levélre írta rá ezt a megjegyzést. Ez azért nem valószínű.

Harmadik példánk egy 1952-ből származó levél, amelyet T.I. hszlálótelepi vezető írt „Ilku elvtársnak” (Ö. Kovács József kiemelése) a Baranya megyei Bakócán tapasztaltakról. (570–571. o.) Ezzel csupán annyi a gond, hogy bár a szövegíró valóban a mondott faluban dolgozott, de hamar kiderül, hogy a levélben „Szülőfalumról, Rinyaújlak, Somogy megyei kisközségről van szó.” Klasszikus esettel van dolgunk: a rendszerben hívó kommunista hazalátogat szülőfalujába, és az otthoni közösségben szembesül az 1950-es évek elejének kegyetlen valóságával. Ö. Kovács nemes egyszerűséggel átsiklott a két falu nevének összekeverése felett, sőt megismétli tévedését, amikor a következő dokumentumban a Somogy megyei MDP titkár válaszát közli az ügyvel kapcsolatban. (572. o.) E levél Kaposváron született, s talán érdemes lett volna elgondolkodni hogyan avatkozott volna bele egy szigorúan tagolt párton belül az egyik megye első titkára a másik megye első titkárának ügyeibe. Ha ez így lett volna, akár az apparátuson belüli hatalmi villongásról is lehetne szó, de ne álltassuk magunkat, a forrásközlés lázában nem jutott idő a szöveg lassú és értő olvasására. Persze lehetne minderre azzal legyinteni, hogy a szövegben közölt jelenségek az érdekesek, és az észrevételeim faktológiai kukacoskodások, csak ezzel a kötet alapkoncepciójával kerülne ellentmondásba Ö. Kovács József. Hiszen ő maga hangsúlyozza a köztörténettel szemben a lokális jellemzők és sorsok elsődlegességét.

Még egy szempontból figyelemre méltó az előbb közölt forrás. A levél írója azzal kezdi, hogy ő a pécsi kommunista pártiskolán ismerkedett meg Ilku elvtárral, s már 1946-ban biztatták, hogy bátran tegye szóvá ha a párt politikájában valamilyen visszásságot tapasztal. Egy korszakkal foglalkozó történéssnek az Ilku név ismerősen csengene, s egy lábjegyzet erejéig kitérne arra, hogy ki is volt Ilku Pál. Hiszen az érdekkijárási módszerei, csatornái, a lobbitevékenység nagyon fontos kutatási témája a társadalomtörténeti nézőpontú vizsgálatoknak is. Ö. Kovács József mindezt nem érezte fontosnak, ami nagyon sajnálatos, hiszen a példának okáért elég lett volna felütni az 1947-ben választott országgyűlés almanachját, (Ignác Károly – M. Kiss József: Ilku Pál In: Az 1947. szeptember 16-ára Budapestre összehívott Országgyűlés almanachja. 1947. szeptember 16. – 1949. április 12. Főszerk: Marelly Kiss József – Vida István Magyar Országgyűlés – Jelenkutató Alapítvány, Budapest. 2005. 170–171.) amiből könnyedén megállapítható, hogy a tanító végzettségű Ilku Pál előbb a Magyar Néphadseregben jutott el a vezérőrnagyi rangig, illetve a Honvédelmi Minisztérium Politikai Főcsoportfőnökségének agitációs és propaganda-csoportfőnöki pozíciójáig. Majd 1961-ben Benke Valériát váltva, 1973-ig vezette az oktatási tárcát. Neve mint merev, vonalas, a legrosszabb értelemben vett poroszos hagyományhoz ragaszkodó oktatáspolitikusé maradt fenn, akinek az örökségét a 80-as években kezdték lebontani a szakma nagy örömeire.

Ilku Pál esete átvezet minket a lábjegyzetek ügyéhez. Egyrészt szembetűnő ezek hiánya, főként a kötet második felében. Nyilván komoly munkával járt volna minden falu nevének ellenőrzése, minden tévesen írott név korrigálása, minden szokatlan, a korhoz kötött kifejezés megmagyarázása. De voltaképpen nem ezek egy forrásközlésre vállalkozó, ráadásul levéltárosi múlttal is rendelkező történész kolléga jogosan elvárható feladatai? Így nem szerepelt volna példának okáért a szövegben Polgár helyett Polgári (78. o.), Nyírbozdány helyett Nyírbozdán (82. o.), megtudhatták volna az olvasók mi is volt a DÉFOSZ (91. o.). Ez utóbbinál nem elég a rövidítés egyszerű feloldása, érdemes lett volna tudatni, hogy az újjazdák és földmunkások szervezetének összevonásával 1948-ban létrejött rétegszervezet lényegében a paraszti érdekvédelem teljes kikapcsolását és ellehetetlenítését szolgálta, és ily módon segítette a sztálini típusú kollektivizálást. Nem lett volna haszontalan olyan történészek műveit kézbe venni, mint Simon Péter, Szakács Kálmán vagy Nagy József, akik bár köteteiket részben 1990 előtt írták, máig sem megkerülhető szerzői a magyar agrárium 1945 utáni historiográfiájának.

A képzeletbeli pontot a politikai elit tagjairól készített lábjegyzetekben tett fel az i-re Ö. Kovács József. Elég néhány példát hoznunk, hogy érzékeljük hogyan kristályosodott ki ezekben

az esetekben a tudás hiánya és/vagy a sematikus megközelítés. Kádár Jánosról az alábbiakat tudjuk meg: „kommunista párt- és állami vezető, a diktatúra második felére jellemző »kádárizmus« névadója.” Túl azon a szellemi igényességen, ami a Kádár-kádárizmus összekapcsolásban megjelenik (ennyi erővel ki lehetne írni, hogy Adolf Hitler a hitlerizmus, Joszif Sztálin a sztálinizmus névadója), semmit sem tudunk meg arról, hogy Kádár János politikai pályafutása során mikor avatkozott be döntő módon a vidéki Magyarország életébe. Pedig erre többször is sor került: belügyminisztersége (1948–1950) alatt indult el az egyházak elleni kemény támadássorozat, amelyet számos konkrét esetben, így például a pócspetri ügyben személyesen felügyelt. Ő volt az, aki a kollektivizálás hivatalos meghirdetése után ún. kulákverő brigádok felállítását kezdeményezte, amely lépés a politikai rendőrségen belüli mezőgazdasági elhárítás megszervezésének kezdetét jelentette. 1958-ban pedig az MSZMP főtitkáraként ő mondta ki a döntő szót abban a vitában, amely a tévesztésről szóló koncepciók körül zajlott. Dögei Imre képviselte azt a vonalat, ami voltaképpen megvalósult: a gyors, erőszakos, két-három év alatt lezavart folyamatot, ezzel szemben Fehér Lajos jóval lassabb ütemmel és kevesebb bevitt földdel számolt, még a vita utolsó szakaszában is. Ezek a jelentős koncepcionális különbségek nem jelennek meg a könyvben, Fehér ugyanúgy a pártállami nomenklatúra felső vezetésének tagja, mint az agráriumhoz sehogyan sem kötődő Marosán György vagy Kiss Károly.

Ő. Kovács voltaképpen következetes volt saját felfogásához, hiszen ha elismerte volna, hogy a pártvezetésen belül több irányzat létezett és csapott össze az agrárium ügyében, akkor nem lehetett volna fenntartani a homogén pártvezetés képét. Viszont ha nem volt homogén a pártvezetés, s ezt Ő. Kovácsnak tudnia kellett, hiszen maga is hivatkozik Varga Zsuzsanna monográfiájára, (Varga Zsuzsanna: Az agrárlobbi tündöklése és bukása az államszocializmus időszakában. Gondolat, Budapest, 2013.) akkor be kellett volna válogatnia olyan forrásokat, főleg a 60-as évek második felére vonatkozóan, amelyek egy előbb konszolidálódó, majd határozott fejlődésnek induló téesz világról is képet adnak. És bizony az a Kádár János, aki 1958-ban a paraszti világot durván és kegyetlenül megtépázó, meggyötört kollektivizálásnak utat engedett, néhány év múlva azoknak a reformoknak adott zöld lámpát, amelyek az elkerülhetetlen korrekciót, sőt a határozott felfutást biztosították. Ez persze roppant összetett folyamat volt, amelyben a szocialista táboron belüli helyezkedés, Hruscsov és Kádár személyes viszonya, a jóléti politika, a magyar gazdaság exportorientáltsága és devizaigénye egyaránt szerepet játszott.

A kötet fogyatékoságait még hosszasan lehetne sorolni, ettől eltekintek, viszont a legkirívóbb hibát nem tudom nem szóvá tenni. Több esetben olvashatjuk egy-egy politikus esetében, hogy valamely párttestület „alkalmazottja” volt. A kissé szerencsétlen és nevetséges kifejezésen túl egészen hihetetlen, hogy miért szerepelhet ez a megfogalmazás Sándor József (105. o.), Olt Károly (144. o.), vagy Keserű János (227. o.) esetében, illetve miért maradt jegyzeteletlenül „Nezvál elvtárs” (304. o) neve? Nem túlságosan nagy erőfeszítéssel ki lehetett volna deríteni, hogy Sándor József nem egyszerűen alkalmazottja, hanem 1957-től vezetője volt az MSZMP Központi Bizottsága Párt- és Tömegszervezetek Osztályának, majd 1963-tól 1977-ig a Központi Bizottság Irodájának. Nem mellesleg sokáig Kádár János egyik legközelebbi bizalmasa, közös ultipartik és családi vacsorák résztvevője. Szerepe az informális döntéshozatali mechanizmusban az adott korszakban nehezen alábecsülhető. Ahogyan Olt Károly sem alkalmazottja, hanem elnöke volt 1961-ben az Állam- és Egyházügyi Hivatalnak. Keserű János pedig 1956 és 1960 között, az MSZMP KB mezőgazdasági osztályának helyettes vezetője, később földművelésügyi miniszterhelyettes, aki ráadásul még az emlékiratait is közre adta néhány évvel ezelőtt. (Parasztorsorsfordítók között, Napvilág, Budapest, 2007.) Végezetül Nezvál Ferenc 1957-től 1966-ig igazságügy miniszterként a forradalmat követő megtorlás egyik kulcsszereplője. Ha ezeket a neveket a korszakkal foglalkozó kutató nem ismeri, az több, mint kínos. És még egyszer hangsúlyozom, nem lehet azzal takarózni, hogy jelen esetben társadalomtörténeti vizsgálat volt a cél, mert ez nem adhat felmentést ezen ismeretek megszerzése alól.

Nagy reménységgel vettem kézbe a kötetet és nagy csalódottsággal tettem le. Ő. Kovács József forráskutatásban megnyilvánuló szorgalma és bizonyos szemléleti eredményei dacára azt kell mondanom, hogy gyenge, elszármott, nem kielégítő munka született, amelyet legfeljebb a témában kifejezetten jártas szakemberek szűk köre tud korlátozottan hasznosítani. Ezen az úton nem érdemes tovább menni.

Papp István

CONTENTS

CONFERENCE ON THE HISTORY OF ADMINISTRATION IN THE HUNGARIAN NATIONAL ARCHIVES, 7 NOVEMBER 2014. – *Tamás Dobszay*: „The Village Notary”. The Problem of the Personnel of Local Administration in the Decades Preceding 1848 – *Julianna Erika Héjja*: „Scandalous Facts of Infidelity and Corruption.” Misdemeanors and Disciplinary Procedure among the County Officials in the First Half of the Nineteenth Century – *Éva Kujbusné Mecsei*: „Who Should Be our Chief Judge?” (The Chief Judges of Nyíregyháza between 1753 and 1848) – *Árpád Tóth*: On the Borders between Nobility, Citizenry and Men of Letters: Urban Magistrates in the Decades before 1848 – *Gábor Czoch*: The Election of the Magistracy at Kassa in 1848 – *Ágnes Deák*: The „Bach–Zichi Hussars”. Office Holding during the Schmerling-provisorium – STUDIES – *Richárd Markó*: The Legal Status of the Hungarian Jews in the Mirror of the Diets Held Between 1790 and 1830. (II.) – *Péter Zakar*: On the History of Societies of Moderation in the Upper Parts of Hungary. The Life of Slovak Catholic Priest Ján Andrásčsik – ARTICLES – *Ágnes Tamás*: „And Now Show that You are Happy!” The Hungarian Millennial Festivities on Caricatures – *Ildikó Zsoldos*: „Our War is Just...” The Vécseys of Szatmár and the First World War – HISTORICAL LITERATURE.

Kiadó: Magyar Történelmi Társulat
1014 Budapest, I. Úri u. 53.
Nyomdai előkészítés: Paulus-Publishing Bt.
1028 Budapest, Községház utca 37.
Nyomás, kötészet: Krónikás Bt. Biatorbágy
F.v.: Horváthné Nagy Erzsébet
HU ISSN 0039–8098

Következő számunk tartalmából

- Anderle Ádám:* a Rajk-per spanyolországi előzményei
Erős Vilmos: A második „száműzött Rákóczi” vita. Szekfű Gyula „Bethlen Gábor” című művének fogadtatása az 1920-as és 1930-as évek fordulóján
Gecsényi Lajos: Emigrációs útkeresések. A Magyar Nemzeti Bizottmány előtörténetéhez
Palasik Mária: „Lehetetlen, hogy a város legdöntőbb részében ezrével lakjanak a régi rendszer elszánt hívei...” A budapesti kitelepítések politikai háttere és levezénylése, 1951–1953
Kiss Dávid: A Munkásörtség utolsó hónapjai
Rab Virág: Gerard Vissering és kapcsolatainak szerepe az európai gazdaság rekonstrukciójában, (1919–1925)
Sipos József: Bajcsy-Zsilinszky Endre képviselővé választása 1922-ben
Ujváry Gábor: Tankönyvvita. Magyar és német kísérletek a másik ország tankönyveinek módosítására a második világháború idején

E számunk munkatársai

Baráth Magdolna PhD, Dr. habil, osztályvezető (Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (Budapest) – *Bóna László* PhD-hallgató, Eszterházy Károly Főiskola, Történettudományi Doktori Iskola, Eger – *Czoch Gábor* PhD, egyetemi docens (Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Atelier Európai Historiográfia- és Társadalomtudományok Tanszék, Budapest) – *Deák Ágnes* az MTA doktora, egyetemi tanár Szegedi Tudományegyetem, BTK Új- és Legújabbkori Magyar Történeti Tanszék, Szeged – *Dobszay Tamás* PhD, egyetemi docens (ELTE BTK Új- és Jelenkori Magyar Történeti Tanszék, Budapest) – *Garadnai Zoltán* PhD, főlevéltáros (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest) – *Héjja Julianna Erika* PhD, levéltáros (Magyar Nemzeti Levéltár Békés Megyei Levéltára, Gyula) – *Juhász József* CSc, Dr. Habil, tanszékvezető egyetemi docens (ELTE BTK Kelet-Európa Története Tanszék, Budapest) – *Kujbusné Mecsei Éva* PhD, igazgató főlevéltáros (Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára, Nyíregyháza) – *Markó Richárd* PhD-hallgató (Károli Gáspár Református Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Történelemtudományi Doktori Iskola, Budapest) – *Murber Ibolya* PhD, habil. főiskolai docens, (NyME Savaria Egyetemi Központ, Szombathely) – *Nagy Levente* PhD, habil. tanszékvezető egyetemi docens (ELTE BTK Román Tanszék, Budapest) – *Neumann Tibor* tudományos főmunkatárs, (MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet Középkori témacsoport) – *Pálffy Géza* az MTA doktora, tudományos tanácsadó, Lendület kutatócsoport-vezető, Kora újkori témacsoport (MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest) – *Papp István* PhD, tudományos munkatárs, (Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Budapest) – *Pritz Pál* az MTA doktora, emeritus professzor (Budapest) – *Romsics Ignác* akadémikus, tanszékvezető egyetemi tanár (Eszterházy Károly Főiskola Bölcsészettudományi Kar, Eger) – *Tamás Ágnes* PhD, tudományos munkatárs (Szegedi Tudományegyetem BTK Új- és Legújabbkori Magyar Történeti tanszék, Szeged) – *Tóth Árpád* PhD, egyetemi docens (Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Újkortörténeti és Hadtörténeti Tanszék) – *Zakar Péter* PhD, főiskolai tanár (Gál Ferenc Főiskola, Szeged) – *Zsoldos Ildikó* PhD, főiskolai docens (Nyíregyházi Főiskola Történettudományi Intézeti Tanszék, Nyíregyháza)

Számunk szerzői hozzájárulnak ahhoz, hogy a Századok szerkesztősége írásaikat — külön díjazás nélkül — DVD-n és a folyóirat internetes adatbázisában megjelentesse